

(вариант - ДЖИБРЯСАЛИТЕ ПЛОДОВЕ НА ПРОГРЕСА)

Маршал Маклуън е казал по някакъв повод, че много неща, които смятаме за симптоми на разложение, всъщност може да са предвестници на прогрес, на радикално развитие. Това твърдение може само да ни радва, тъй като в милата ни родна страна ежедневно се сблъскваме с толкова много симптоми на разложение, че сякаш няма накъде повече... Така че е крайно време да се запитаме: кои от тези симптоми са индикатори за прогрес? (Предполагаме, че все пак не всичките.)

Нещо повече, може радикално да усилим задачата на нашето умствено упражнение. Ще поискаме да докажем, че общественият строй, който е у нас, е _исторически по-прогресивен_ от онзи, който е в Европа. Естествено, "исторически по-прогресивен" не значи, че е по-богат: Лондон през XVIII век е бил доста по-мизерен град от Истанбул, но капитализмът е възникнал тъкмо в него. Не значи и че е по-"духовен" - понятията "духовен" и "бездуховен", ако се съди по взаимните обвинения между американци, французи, руснаци, ислямисти, сърби, българи и т.н., са производни от "свой" и "чужд"... Критериите за прогресивност трябва да ги търсим в еволюционен аспект.

В социалната и психическа еволюция на човека съществуват съвсем определени тенденции, които се проследяват още от палеолита, та чак до наши дни. Ето някои от тях. Психиката еволюира към все по-слаба внушаемост. Абстрактното мислене изтласква и опосредства чувственото възприятие. Расте когнитивната сложност на субекта (която изразява "размерността" на семантичното пространство; човек с висока когнитивна сложност е по-склонен към промяна на стереотипа, към развитие на мислените образи, по-толерантен е и едновременно с това по-слабо възбудим, като съществува и обратна зависимост - в състояние на силна емоционална възбуда когнитивната сложност намалява). Задълбочава се отделянето на индивида от общността, личността се автономизира и, съответно, отчуждава все повече. (Прословутият т.нар. "обществен договор" не е договор на автономни индивиди, събрали се да живеят заедно, а тъкмо наопаки - хората от някаква общност са се разбрали да не се месят един другиму в някаква област от живота...)

От последната тенденция следва нещо на пръв поглед парадоксално: колкото по-"прогресивно" е обществото, толкова по-ниска е степента на доверие в него. И наистина, доверието е параметър, който в социалната еволюция постоянно е намалявал: най-високо е то в първобитните племена, където мисленето е магическо, лъжата - невъзможна, думите имат характер на команди, а самото племе наподобява тоталитарна секта с вожда и шамана начело. Социалната история е история на разрушаването на тесните начални връзки и отчуждение на личността. Но у нас като една от главните болести на обществото сочат тъкмо прекалено ниското ниво на доверие, стигащо чак до отрицателни величини! (Андрей Бунджулов говори чак за "...криза на самите механизми на репродукция на социалното".)

Откъм този параметър прогресът у нас е толкова напреднал, че изглежда като регрес - и не само това, а реално се проявява като регрес, защото на мястото на разрушените връзки не са изработени други социални регулатори. Изобщо България е едно общество с много слаба регулаторна система, много по-слаба от тази на Запад, каквото и да говорят по този въпрос либералните икономисти. И пак напук на тези икономисти, съотношението между частно и обществено у нас, сравнено с това в Европа, е много по-отместено към частното. Защото общественото и регулиращото не се свежда само до държавни наредби, а в 90% засяга съвсем дребни ежедневни неща. Добър индикатор за българската "частност" е безхаберното отношение към вида на улиците и фасадите на блоковете, сравнено с отношението към интериора на домовете ни. За сравнение, в някои градове и квартали на Америка налагат жестоки санкции за занемарена фасада на къщата - защото от една фасада там падат цените на околните имоти... Такава степен на регулиране на жизнената среда в България дори не мога да си представя.

Може да се дадат още куп примери за това, че нашенецът е по-"частен" човек от западняка, в смисъл че е по-голям непукист за общественото. Някои ще възразят, че българинът е по-голям колективист; въпросът е обаче, че колективно не значи обществено. Колективът, към който е привързан българинът - това е родата, приятелският кръг, колегите. Впрочем по този критерий не се отличаваме много от сицилианците например, или от румънците, руснаците... Интересно е, че предмодерните кланови структури у нас и в сходните на нас страни безпроблемно се съчетават с напълно постмодерна индивидуална психика, с характерните за нея релативизъм, цинизъм и непукизъм.

Тясно свързана с падането на доверието е и кризата на представителната демокрация. Обикновено казват, че демокрацията у нас не работела като при белите хора, защото още не сме били узрели за нея (или сега сме били в процес на узряване). Според мен обаче проблемите на нашата демокрация идват не от незрялост, а тъкмо обратното, от презрялост на обществото! Дори бих подчертал - презрялост с отчетлив уклон към джибряване... С какво е характерна нашата политика? Характерна е със страшния непукизъм на народа. "Незрялостта", например на Третия свят, се изразява в радикални движения, масови безредици, преврати; общественото мнение е "горещо", силно люби и мрази, и най-вече - вярва. У нас "верването" свърши много бързо - само за десетина години преход и за няколко месеца царствуване; партийните рейтинги пък упорито се мъчат да станат едноцифрени... Подозирам, че след трийсетина години, когато измрат по естествен път по-възрастните и по-обществено дисциплинирани поколения, социалистите, демократите и "новото време" ще се превърнат в маргинални субкултури от типа на пънкари и хевиметъли. Но липсата на доверие е проблем не само за властта, а и за опозиционните групи. Хората не гласуват, но и не протестират. Една илюстрация: явното вече за всички срастване на съда и полицията с организираната престъпност не предизвика никакъв спонтанен протест "отдолу". За сравнение - във всяка самоуважаваща се бананова република положение, подобно на нашето, би довело ако не до революция, то поне до преврат...

Освен че се "охлажда", общественото мнение става все по-слабо управляемо. В последните няколко изборни тура - за парламент и президент през 2001, отчасти и на

предишните местни избори - се наблюдаваше явна закономерност: който мобилизираше по-голям медиен, финансов, обществен ресурс, неизменно губеше! (Ако се съди по всичко, тенденцията ще продължи и в бъдеще с провал на царските хора.) Военните медийни кампании през 1999 и през тази година също се провалиха у нас - общественото мнение оставаше настроено срещу войната и срещу САЩ. Вината за това може да се търси в слабото владение на политическите технологии, но според мен си имаме работа с радикално спадане на внушаемостта - тоест с още една еволюционно "положителна" тенденция! Може да се спори дали внушаемостта у нас е по- слаба или по-силна, отколкото на Запад. Според мен е определено по-слаба: медийните пропагандни кампании в Европа - през войната в Косово, срещу Льо Пен във Франция и пр. - бяха успешни, следователно западнякът остава сравнително внушаем. (Макар че и там доверието към правителствата спада. През 60-те години то е било средно между 40 и 60%, а в края на 90-те - между 10 и 25%.)

И така, вижда се цял ред прогресивни тенденции, по отношение на които ние сме определено по-напредничави от Запада: спад на внушаемостта, криза на доверието, отчуждение и освобождаване от обществото... България се оказа - разбира се, не сама, а заедно с други източноевропейци от типа на румънци и украинци - в авангарда на историята. При това и от западна, и от наша гледна точка последствията за "авангарда" са меко казано отрицателни... Впрочем това е обяснимо. Преди да се изяви като прогрес, прогресът счупва или обезсмисля регулаторните системи на предишната епоха, тоест изявява се като регрес. Авангардът - това е експериментална площадка на историята, където някакви регулатори по някакви причини престават да действат, и обществото трябва да се (само)организира по друг начин, само че не знае как... Ние сме в авангарда и се гърчим, а Западът, към който уж се стремим, всъщност върви след нас, и по всичко личи, че той тепърва ще има да минава през криза, подобна на нашата. Остава да го изчакаме да видим дали ще се справи с нея.